

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Nicolai Cavssini Trecensis, E Societate Iesv, De Eloqventia
Sacra Et Hvmana Libri XVI**

Caussin, Nicolas

Coloniae Agrippinae, 1634

21. Laus Imperij, Regionis. Urbis. Copiæ, Opulentia, Opera, Situs, Munitio,
Ædificia, Tempia, Theatra, Balnea, Aquæductus. Pontes, Priuata ædificia.
Villæ, Fontes, Flumina, Montes, Ager.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-70090](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-70090)

culenti non solent pretermitti : quod fustus postea declarabitur exemplis.

Tertium, stylus descriptionum duplex est, vnus historicus, pressus, acer, & concinnus, alter Epidicticus, paulo magis pictus, & effluens. Quid cuique loco, & argumento conueniat, prudentia satis iudicabit. Nunc aliquot exempla delibemus.

Laudatio, & descriptio mundi.

Ex Theodoro, & D. Cypriano.

CAPVT XX.

M Vndi laudatio, siue descriptio præclarum est dicendi argumentum, in quo omnes omnium penè disertorum calami desudant. Hunc autem fermè modum tenent, vt per causas, partes, & adiuncta filum trahant orationis. Sic Theodoretus oratione quarta de materia, & mundo, post exploras vniuersorum Philosophorum sententias, hanc primum rerum molitionem à sapientissimo, & potentissimo artifice commendat his verbis.

Ὁ δὲ τῆ παντὸς ποιητὴς, οὐτ' ἀργάων, οὐτ' ὕλης δέεται, ἀλλ' ὅσπερ ἐστὶ τοῖς ἄλλοις τεχνίταις, καὶ ὕλη, καὶ ὄργανα, καὶ μέτρο, καὶ χρόνον, καὶ πόνον, καὶ ὁμοίωσιν, καὶ ὁπιμύλαια τοῦτο τῷ θεῷ τῶν ὅλων ἡ βόησις. Ἡ δὲ ἔλασσε δὲ ὅσα ὅσα ἠδ' αὐατο, ἀλλ' ὅσα ὅσπερ ἀρχὴν ἐδοχίμασεν, ῥάδιον μὲν γὰρ ἦν αὐτῷ, καὶ μυστῆς, καὶ διαμυστῆς δημιουργῆσαι κόσμους.

Hæc vbi de opificis, potentia, & sapientia attigit, præcipuas vniuersi partes aggreditur. τῶν γεγονότων τὰ μὲν εἰσι ἀόδητα τὰ δὲ νοητά. καὶ τὰ μὲν ἐπιγεια, τὰ δὲ ὑπερβράνιο. ἀναγκαῖα ὡς, καὶ ζωα πτωσίχη.

Solet deinde ad singulas partes oratio delabi, quas nitido, vernantique colore prosequitur. Quo in genere multa sunt exempla, quæ nos pluribus suo loco. Nunc istud Cypriani prolusionis instar audiamus.

Habet istam mundi pulchritudinem, quam videat, atque miretur; Solis ortum aspiciat; rursum occasum mutuis vicibus dies, noctesque reuocantem, globum Lunæ temporum

eursus incrementis suis, decrementisq; signantem; Astrommicantium choros, & à summe de summa mobilitate fulgentes; Anni totius per vices membra diuisa, & dies ipsos cum noctibus per horarū spatia digestos, & terre molem librata cum montibus, & profusa flumina cum suis fontibus, extensa maria cum suis fluctibus, atque littoribus: Interim constantem pariter summa conspiratione, nexibusque concordie extensum aerem medium, tenuitate sua cuncta vegetantem, nunc imbres contractis nubibus perfundentem, nunc serenitatem resecta raritate reuocantem; Et in omnibus istis incolas proprios in aere autem, in aquis pisces, & in terra hominem Hæc, inquam, & alia opera diuina, sint Christianis hominibus spectacula.

Laus imperij, Regionis, vrbis.

CAPVT XXI.

L Atissimus erit dicendi campus, si hæc capta mente complectaris, & per eadem filum laudationis extendas.

Erunt autem septem, Origo, in qua primum inquirendus fundator. An Deus, an Heros; an Homo, inquit Menander Rhetor, & de eius laude dicendum paucis, si obscurus, & incertus, satis eum super vrbis gloria commendari ostendes, si famæ haud ita bonæ: apologia erit vtendum.

Diuturnitas, siue antiquitas, cuius frequēs est commendatio. Sic Athenienses, cum sole genitos. Arcades ante lunam natos prædicant. Si vrbis antiqua, dices legibus nature ita constitutum esse, vt quod antiquissimum est, idem quoque sit honore dignissimum. Si recens, eam instar puellæ pubescente, & ad optimas qualque spes in dies allurgere.

Fines copiar, opera, viti, virtutes. Quæ quidem omnia in Romæ laudatione apud Anstidem, & ceteros facite apparent, & animaduertet, qui grauissimos quosque authores legerit, quorum testimonijs vitur eruditus Lipsius de magnitudine Romæ.

Eius Origo est ab Ænea & Troianis. Antiquitas excedit annorum duo millia, & trecentos.

Fines, ab oriente fuerunt Euphrates, &

Vrbis laus quibus de curis capitibus. Origi. etc.

Romæ laus.

meridie Nili cataractæ, deserta Africæ, & mōs Atlas, ab occidente Oceanus, à Septentrione Danubius, & Rheus, tales sub Augusto Imperatore termini sunt constituti.

Copia.

Tum maritimæ, tum pedestres erant, quæ ad tanti imperij incolumitatem sufficerent.

Opulentia.

Ad auti centum, & quinquaginta milliones ex annuis redditibus.

Opera.

Maximè laudantur in vrbe, situs, munitio, amplitudo, hominum multitudo, alimenta, ædificia, templa, fora, theatra, circi, balnea, æhermæ, viæ, pontes, statua, monumenta, aqueductus, priuata ædificia.

Quæ omnia breuiter eruditionis causa in antiqua Roma admirabilia fuisse ostendit Lipsius in admirandis.

Situs.

vrbeis χάρις nominatur à Menandro Rhetore, in quo primùm consideratur salubritas, quæ magni est momenti, & laudatur vrbs, vel domus, quò est λαμπρότητα, εὐπρωσία, ὑγιεινότης, ut loquitur Plutarchus.

In vniuersum autem, ut notat idem Menander, consideratur situs ratione cæli, maris, terræ: si locus ad orientem spectat, laudabis in eo lucis principium, & quasi solis cunabula. Si ad occasum, dies, quod instar Coronidis appositus, solem cum laudationibus, & Hymnis dimittere videtur. Si ad meridiem, quod in cælo, velut in acie plagæ cælestis medium occupat. Si ad Septentrionem, quod instar arcis munitissimæ editissimam mundi partem obtinet. Si montosus est, laudabis munitiorem, & cum heruoso quodam corpore comparabis. Si planus, mollitiem, & æqualitatem. Si regio sicca est, qualitatem in ea cælestem commendabis: si foecunda, utilitatem: si infrugifera, frugalitatis alumnam dices.

Hæc ille Rhetor Græcus, apud quem plura quoque de situ vrbiū videre poteris.

Liuius nonnulla in Romæ situ commendat his verbis.

Non sine causa Di, hominesque hunc vrbi condendæ locum elegerunt, saluberrimos colles, flumen opportunum, quo ex mediterraneis locis fruges deuchantur, quo maritimi conuentus accipiantur, mare vicinum ad commoditates, nec expositum nimia propinqui-

tate ad periculum classium, externarum regionum, Italiæ medium.

Munitio.

Munitiões laudantur à loci ingenio, & operibus hominum.

Roma munitissimo loco sita, ut Alpibus, & Apennino defensa: quod Rutilius hicce versibus celebrat.

Si factum certa mundum ratione fatorem,

Consiliumq; Dei machina tanta fuit:

Excubijs latus preteruit Apenninum,

Claustraq; montanis vix aduenda viis.

Inuidiam timuit natura, parumq; putauit,

Arctois Alpes opposuisse minis.

Sicut vallauit multis vitalia membris,

Nec semel inelusi, quæ pretiosa tulit.

Iam tum multiplici meruit munimine cingi:

Sollicitosq; habuit Roma futura Deos.

Hominum multitudo.

Decus vrbs quoque est hominum multitudo: nec abs re Aristides orator, qui Adriani temporibus floruit, Romam comparat cum Homérica niuo, quæ excelsorum montium iuga operit, & agros item, ac pingua vitorum culta abdit, tantam Romam esse, ut in quacunque parte quis constiterit, nihil impediat, & in mediâ eum esse. ὅθεν ἡ ἄς ἀυρὸς γιγνοίτο, ὁδὲν ὄρα τὸ κάλον ὁμοίως ἐναυ ἐν μέσῳ.

Alimenta.

In alimentis consideratur bonitas, copia, salubritas, comportandi, & emendi facilitas.

Aristid. Mare per medium vestrum imperium porrigitur, cui vndique amplæ regiones adiacent, necessaria pleraque vobis subministrantes. Nam ex omni terra, marique, quicquid vel anni tempora pignunt, vel regiones singulæ, fluij, latus, artesque item, & ingenia, tum Græcorum, tum barbarorum proferunt, id omne ad vos defertur. Itaque si quis ista vrbe verferet. Quicquid enim apud alias, vel crescit, vel conficitur, hic affluit, & abundat, tot autem, & tantæ onerariæ naues, singulis anni temporibus appelluntur, ut vrbs, communis quædam orbis officina videatur. κοινὸν & τῆς γῆς ἐργασῆρον, ut appellat.

Ædificia.

Ædificia magnum vrbi decus afferunt, & publica quidem primùm laudanda, dein de pri-

de priuata commendantur à materia, forma, artifice, sine, partibus, adiunctis.

Ille per Synathroismon laudat Ammianus lib. 14. cap. 6. ubi Constantii ingressum in urbem Romanam describens ipsum intuentem, & intuentem præcipua operum facit.

Montes
Romani.

Deinde intra septem montium culmina per accliuitates, planitiemque posita urbis membra collustrans, & suburbana, quicquid erat, prius id eminere inter alia sperabat Iouis Tarpeij delubra, quantum diuina terrenis præceliunt, lauacra in modum prouinciarum extructa, amphitheatri molem solidatam, lapidis Tiburtini compage, Pantheon, velut regionem teretem, spatiosa celsitudine fornicata, elatosque vertice scansili suggestus Consultum, & priorum Principum imitamenta portantes, & urbis templum, forumque pacis, & Pompeij theatrum, & odeon, & stadium, aliaque inter hæc decora sibi æternæ.

Tarpeia
rupes.

Templa.

Roma
templâ.

Templorum laudatur antiquitas, altitudo, longitudo, latitudo, materia, structura, ornatus, donaria, religio, &c. Romæ quadringenta, & viginti quatuor fuerunt, celeberrima Tarpeion, Pantheon, Templum pacis, Torpeion siue Capitulinum templum, quale erat sub Tarquinio describit Dionys. Alicarn. Situm est, inquit, in altera crepidine, habetque in ambitu octo iugera, sic ut latera singula ducentorum ferè pedum sint, exigua latitudinis, & longitudinis eius differentia, nisi quod ista illam vincit vix pedibus quindenis, qua parte frons eius meridiem spectat, triplici columnarum ordine circumcingitur, ab alijs lateribus duplici. In ipso sunt tres felle ex ordine à lateribus communione parietum clausæ, media est Iouis, vtrique, altera Iunonis, altera Mineræ, sub eodem laqueati, eodemque tecto. Conferamus si placet eum hæc descriptione Ephesie Dianæ templum, miraculum orbis terrarum. Sic describit Plinius naturalis historie, lib. 36. cap. 14. Magnificentie vera admiratio extat templum Ephesie Dianæ ducentis annis factum à tota Asia, in solo id palustri secere, ne terræ motus sentiret, aut hiatus timeret, ne in lubrico, arque instabili fundamenta tantæ molis locarentur, antè calcatis ea substruere carbonibus, dein velleribus lanæ; vniuerso templo longitudo est quadringentorum viginti quinque pedum, latitudo ducentorum viginti, columnæ centum vi-

Templum
Dianæ
Ephesie.

ginti septem à singulis regibus factæ, sexaginta pedum altitudine; ex his triginta sex celatæ, vna à Scopa; operi præfuit Chersiphron architectus: Summa miracula Epistylia tantæ molis attolli potuisse, id consequutus est ille ut peronibus arena plenis molli piluino super capita columnarum exaggerato, paulatim exinanienti ab imo, ut sensim totum in cubili sideret; difficillimè hoc contigit in limine ipso, quod foribus imponebat. Etenim ea maxima moles fuit, nec seditia cubili anxio artifice mortis destinatione suprema. Cætera eius operis ornamenta plurium librorum instar obtinent, nihil ad speciem naturæ pertinentia. Vide etiam quæ Iosephus habet de templo Hierosolymitano, libro sexto de bello Iudaico cap. 14. ubi dicitur hoc mundi miraculum describit.

Theatra.

Theatra præcipuum locum obtinent; inter ædificia ornamenta, in quibus spectantur partes, ut scenæ posticum Orchestra, Cunei cauea, deinde, ornatus, ut columnæ, tabulæ, signa, ad summum totum scenarum choriagium. Nonnulla attigit Plinius lib. 36. cap. 15. in theatro Scauri. M. Scaurus fecit in ædilitate sua opus maximum omnium quæ vniquam fuerit humanam manu facta, non temporalia mora, verum etiam æternitatis destinatione theatrum hoc fuit, scena ei triplex altitudine tracentarum sexaginta columnarum, in ea ciuitate, quæ sex hylertias non tulerat siue probro eius amplissimi: ima pars scenæ è marmore fuit, media è vitreo inaudito etiam postea genere luxuriæ, summæ tabulis inauratis colemna, ut diximus imæ duodequadragena pedum, signa ærea inter columnas fuerunt tria millia numero, cauea ipsa cepit hominum octoginta millia, cum Pompeij amphitheatro toties multiplicata vrbe, tantoque maiore populo, sufficiat large quadraginta millia, &c.

Fora.

Fora Romæ quinque, Romanum, Iulium, Augustum, Transitorium, Vlpium, non præmittuntur ab encomiasticis, quæ erant profusus magnifica.

Balnea.

Balnei structura laudanda, excutiendæ partes singulæ, ornatus deinde insigni laude non caret.

carer. Habes de hac re luculentū exemplū ex Luciano de quo nos libro vndecimo. Seneca quoque perstringit epist. 87. Pauper sibi videtur ac sordidus, nisi parietes magnis, ac pretiosis orbibus resulerint, nisi Alexandrina marmora Numidicis ciuitis distincta sint, nisi illis vndique, & in picturæ modum variata circumlitio prætexatur, nisi vitro, circundetur, nisi Parius, & Thasius lapis, quondam rarum in aliquo templo spectaculum, piscinas nostras circumdederit, nisi aquam argentea epitonia fuderint. Et adhuc plebeias stultas loquor: quid cum ad balnea Liberatorum peruenero, quantum statuarum, quantum columnarum est nihil sustentium, sed in ornamentum positarum, & impentæ causâ, quantum aquarum per gradus cum fragore labentium? eo deliciarum venimus, vt nihil nisi gemmas calcare nolimus.

Aqua ductus.

In aquæ ductibus spectantur moles, artificia, operis utilitas, iucunditas, necessitas, &c. De quibus Plinius Si quis, inquit, diligentius æstimauerit aquarum abundantiam in publico, balneis, piscinis, domibus, Euripis, hortis, suburbanis villis, spatioque aduenientium extructos arcus, montes perfossos, conualles æquatas, fatebitur nihil magis mirandum fuisse in toto orbe terrarum. Lepide Rutilius:

*Quid l. quor æria pendentes fornices suos,
Qua v. x. imbriferas tollere irus aquas?
Hos potius dicat creuisse in syæra montes,
Tale Gigantum strata laudas opus.*

Pontes.

In Pontibus consideratur fluminum celebritas, Pontium necessitas, structura, firmitas, vsus, utilitas, & cætera de quibus Xiphilinus. Traianus imperator pontem lapideum super Istrum statuit, quem ego necdignè quidem habeo admirari. Nam et si alia pulcherrima principis eius opera extant, tamen hoc est super omnia: pilæ igitur eius sunt viginti è lapide secto, & quadrato, quæ altitudinem habent centum & quinquaginta pedum, latitudinem sexaginta, distant inter se centum octoginta pedes fornicibus deuinctæ, quomodo autem non aliquis sumptum in istas pilas admiraretur, quomodo non & constituendi, firmæque modum, idque in flumine magno, & vorticoso, & fundo ipso infido, & limoso? nam nec auertere quidem cursum

fluminis licuit vlllo modo; nec verò de magnitudine fluminis ided dixi, tanquam ibi maximum sit, imò verò alibi duplo maius est, aut triplo, atque instar pelagi se diffundit. Sed quia locus ille arctissimus ibi locorum, & arctissimus ponte iungi, est tantus. Quo autem magis in arctum illud ex lato extrahitur, & rursum in latum se effundit, tanto nimirum & rapidius fluit, & profundius existit, & hoc quoque difficultatem, atque arduum operis valde auxerit. Magnitudo igitur Traiani ex eo quidem constat, non tamen vsu nunc nobis præbet, sed pilæ dumtaxat stant; quasi in eum finem modò structæ, vt documento sint nihil esse, quod ingenio humano non possit effici.

Præuata ædificia.

In præuatis ædificijs sunt domus & villæ; in quibus laudatur amplitudo, structura, ornatus. Tanta erat laxitas maiorum ædium Romæ, vt angustè se habitare putaret, cuius domus tantum pateret, quantum Cincinnati rura paterent, erant autem quatuor iugera. Molitio admirabilis erat; columnæ ex longinquis regionibus conquisitæ, de quibus tam sæpè mentionem faciunt Poëtæ. Propertius:

*Quod non Tanais d. m. s. est tibi sulta colum-
nis,*

Nec camera aurata inter eburna vrbes.

De structura & ornatu communiter Seneca ep. 96. Quid inter pueros, & nos interest? nisi quod nos circa tabulas & statuas insanimus carius in epi, illos reperti in litore calculi leues, & aliquid habentes varietatis delectant, nos ingentium maculæ columnarum, siue ex Aegyptijs arenis, siue ex Africa solitudinibus aduectæ, porticum aliquam, vel capacem populi cœnationem ferunt: miramur parietes tenui marmore inductos, tum scimus quale sit, quod absconditur. oculis nostris imponimus, & auro tecta perfundimus, quid aliud, quam mendacio gaudeamus? scimus enim sub illo auro fœda ligna latitare. quid, quod, vt ait idem, versatilia cœnationum laquearia ita coagmentabant, vt subinde alia, atque alia facies succederet, & toties tecta, quoties fercula mutarentur?

Nero Cæsar vestibulo ædium suarum, colossum centum viginti pedum habuit, deinde porticus triplices, item stagnum maris instar circumseptum ædificijs, ad vrbiū speciem, rura insuper armis, atque vineis, & pascuis, syluisque varia, cum multitudinæ om-

nis generis pecudum, & ferarum in cæteris partibus, cuncta auro lita, distincta gemmis, unio numque conchis, erant cœnationes laqueatæ tabulis eburacis versatilibus, ut flores, & vnguenta desuper spargerentur, præcipua cœnationum rotunda, quæ perpetuò, vice mundi, diebus, ac noctibus circumageretur.

Villa.

Specimen villarum aspice in vna villa. Exerat, inquit Plinius, Gordianorum villa Preneestina ducentas colūnas vno peristylō habēs, quarum quinquaginta Charistæ Claudianæ, quinquaginta Syenitides, quinquaginta Numidiæ, pari mētura sunt, in qua Basilicæ centenariæ tres, cætera huic operi conuenientia, & thermæ quales præter urbem nusquam in orbe terrarum. Commemoratur quoque Plutarchus in Lucullo eius ædificia sumptuosissima: nam ad Neapolin tumulos suspendit fossuris, Euripis, & in riuis pisculenta ædificia sua circumiecit, Diatas Marinas extruxit, quas Tubero stoicus contemplatus appellauit eum Xerem togatum.

Sed operæpretium est egregium Caij Plini Iunioris epistolam lib. 5. epist. 6. legere, vbi de industria villam omnibus coloribus depingit.

Fons.

Laudem fontis peremus ex Plinio. Fons oritur in monte, per saxa decurrit, excipitur cœnatiuncula manufacta, ibi paulum retentus in Larium lacum decedit, perinde die statis austibus, & diminutionibus crescit, decrescitque, cernitur id palam, & cum summa voluptate deprehenditur, iuxta decumbis, & vesceris, atque ex ipso fonte, nam frigidissimus est, potas.

Flumina.

Flumina laudantur ab ortu, scaturigine copiosa, velocitate, colore, piscata, piscium generibus, & multitudine, & alijs fluuijs, quos recipiunt, & locis, per quæ fluunt, denique à nauium frequentia.

Montes.

Mons celebratur à magnitudine, radicibus, vallibus, viribus, miraculis, prodigijs, rebus memorabilibus, frugum vbertate, & copia.

Agri.

Laudationis in agro capita erunt, fertilitas, amœnitas, varietas arborum, & herbarum, cultura, situs.

Viri, & virtutes. Sed omnino laudanda sunt vberius ea, quæ communi consensu maiora sunt, religio, legum maiestas, ritus, consuetudines, priuilegia, iustitia, clementia, fortitudo, probitas, constantia, ars militaris, doctrina, studia, Gymnasia, opificum industria, de quibus diximus superius.

Quæ Cicero pro Flacco, sectione 61. paucis complexus est, cum de Athenarum urbe sic agit:

Adfunt Athenienses, vnde humanitas, doctrina, religio, fruges, iura, leges ortæ, atque in omnes terras distributæ putantur; De quorum urbis positione propter pulchritudinem, etiam inter Deos certamen fuisse proditum est: Quæ vetustate ea est, ut ipsa ex se se suos ciues genuisse dicatur: & eorum eadem terra parens,ATRIX, patria dicatur: autoritate autem tanta est, ut iam fractum prope, ac debilitatum Græciæ nomen huius urbis laude nitatur. Et de Lacedæmonijs:

Adfunt Lacedæmonij, cuius ciuitatis spectata, & nobilitata virtus, non solum natura corroborata, verum etiam disciplina putatur: qui soli in orbe terrarum septingentos iam annos amplius vnus moribus, & nunquam mutatis legibus viuunt.

Ibidem de Massilia, & cæteris.

Laus virtutum, & Scientiarum.

CAPVT XXII.

LAUS Virtutum, & Scientiarum ijs ferme capitibus excurrit, quæ in laude personæ notari superius.

In virtutibus quippe expenditur honestas, utilitas, necessitas, quod vti plenius assequatur orator, modo earum definitionem, seu potius descriptionem clarissimis pingit coloribus, modo ipsius obiecti dignitatem amplificat, modo eius originem, & causas arcescit, modo effectus admirabiles ponit ob oculos, modo contrariorum vitiorum pingit deformitatem, modo inferiorum virtutum comparatione, eam quam laudat, celsius attollit.

Ad hæc contextit sapientum effata, historias, similitudines, emblemata, quibus quasi rescellato